

Wedding Tradition of the Southern Crimean Tatars

Elvina Er^{1,a,*}

¹Department of Contemporary Turkish Literatures and Dialects, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 11/11/2022

Accepted: 08/12/2022

ABSTRACT

A wedding is a marriage ceremony consisting of many closely related series of ceremonies that take place in a certain period of time. Wedding ceremonies preserve many interesting forms dating back to the oldest layers of a nation's marriage and family history, and to some extent shed light on the evolutionary path of hundreds of years. With this feature, wedding constitutes one of the most important sources of culture and language and is of great importance in Turcology studies.

The Turkish world has various and colorful wedding traditions and terminology related to these traditions. Today, while Turkish tribes show common features in some ceremonies and practices of wedding traditions, in some cases they have their own characteristics. In this study, the old wedding tradition of the Southern Crimean Tatars, which consists of colorful ceremonies in succession to shape the happy family, is discussed. The data of the research consisted of written sources, source persons and our personal observations.

Keywords: Southern Crimean Tatars, Yalıboyu, Wedding, Ceremony.

Güney Kırım Tatar Türklerinin Düğün Geleneği

Süreç

Geliş: 11/11/2022

Kabul: 08/12/2022

Öz

Düğün, belli bir zaman diliminde gerçekleşen birbiriyle yakından bağlantılı birçok merasim dizisinden ibaret evlenme törenidir. Düğün merasimleri, bir milletin evlilik ve aile tarihinin en eski katmanlarına dayanan birçok ilginç formu korumakta ve bir dereceye kadar yüzlerce yıllık evrim yoluna ışık tutmaktadır. Bu özelliğiyle düğün, kültür ve dilin en önemli kaynaklarından birini oluşturmada ve Türkoloji araştırmalarında büyük önem taşımaktadır.

Türk dünyası çeşitli ve renkli düğün geleneklerine ve bu geleneklerle ilgili terminolojiye sahiptir. Bugün Türk boyları düğün geleneklerinin bazı merasim ve uygulamalarında ortak özellikler gösterirken bazı durumlarda kendilerine has özellikler de taşımaktadırlar. Bu çalışmada mutlu ailenin şekillenmesi için birbirini takip ederek renkli merasimlerden oluşan Güney Kırım Tatar Türklerinin eski düğün geleneği ve terminolojisi ele alınmıştır. Araştırmamızın verilerini yazılı kaynaklar, kaynak kişiler ve kişisel gözlemlerimiz oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güney Kırım Tatar Türkleri, Yalıboyu, Düğün, Merasim.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a eler@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/000-0002-6965-1069>

How to Cite: Er E, (2022) Wedding Tradition of the Southern Crimean Tatars, CUJOSS, 46(2): 236-248

Giriş

Güney Kırım Tatar Türkleri, Kırım yarımadasının güneyindeki Balaklava'dan Kefe'ye kadar uzanan Karadeniz'in kıyı bölgesinin yerli halkıdır. Kırım'da *Yalıboylu* olarak adlandırılan bu bölge halkı etnik, kültürel ve dilsel olarak Kırım'ın diğer bölgelerinden farklı bir grup oluşturmaktadır. Kırım Türklüğünün etnik ana unsurunu Kıpçak boyları oluştururken bu bölge halkı Oğuz boyları ve Kırım Hanlığı döneminde Türkleşen Yunan, Ceneviz, Kafkasya halklarının kaynaşmasıyla meydana gelmiştir. Bu bölgede Oğuz boylarının etkisi, Altın Orda döneminden önce (XIII. yüzyılda) Anadolu ile başlayan siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerinin neticesinde başlamış ve Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'ne tabi olmasıyla (1475) giderek artmıştır (Kuftin, 1992: 242; İnalçık, 2002: 447-448).

Bu bölge yaşantısı, yüzyıllar süren Oğuz, Kıpçak ve Türk dışı etnik unsurların sentezi neticesinde Güney Kırım Tatar Türklerinin renkli kültürel mirasa sahip olmalarına neden olmuştur. Düğün geleneği ve terminolojisi de bu durumun açık göstergelerindedir. Bu çalışmada Güney Kırım'ın renkli kültürel mirasını ortaya çıkarmak amacıyla Yalta (Dereköy, Ay-vasıl, Autka), Balaklava, Sudak, Aluşta, Karasubazar ve kısmen Bahçesaray köylerinin eski düğün geleneği ve terminolojisi araştırılmıştır.

Düğün Geleneği

Evlilik Türleri

Güney Kırım Tatar Türklerinde, Kırım'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi kan bağı olmadan *dış evlilikler* (exogamie) yapılır (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 22) ve eskiden olduğu gibi günümüzde de ciddi bir şekilde uygulanır. Bu nedenle Kırım'da bir evliliğe karar vermeden önce evlenecek gençlerin büyükleri tarafından göbek hesabı yapılır. Bir evliliğin yapılabilmesi için evlenecek gençlerin aralarında yedi göbek öncesine kadar akrabalık bağının olmaması gerekir. Bu kural Güney Kırım'ın bazı yerlerinde üçüncü göbeğe kadar inmektedir (Roslavtseva, 2003: 290).

Güney Kırım Tatar Türklerinde boy veya bölge içi evliliklerin yapılmasıyla *içten evlenme* (endogami) türü evliliklere de rastlanmaktadır. Eskiden beri Güney bölgesi Kırım Tatar Türkleri (Oğuzlar) kendi bölgesinden kız alıp vermeye dikkat ederek Kuzey bölgesindekilerle (Kıpçaklar) evlenmekten kaçınırlar. Bunun dışında bu yöre halkında *içten evlenme* türünün köy içinde yapılan evlilikleri de bulunmaktadır. Eskiden Kırım'ın güneyindeki köylerde evliliklerin bir köy içinde yapılmasına özen gösterilirdi ve genç kızların başka köylere verilmesi veya başka köylerden kız alınması hoş karşılanmazdı (Kerim, 2006: 49).

Güney Kırım'da bulunan bir başka evlilik türü *kıdalık* 'görücü' [< Mo. *quda* 'güveyin veya gelinin babası' (TMEN, 1963: 295/423) + Tü. *+IXk*] usulüdür. Bu evlilik türü Kırım'da bütün Müslüman Türk toplumunda olduğu gibi genç kızların erkeklerle aynı ortamda bulunmaları iyi karşılanmadığından dolayı yaygınlık kazanmıştır. Görücü usulüyle yapılan evlilikler, gelin adayının "*Anası maktağan kızını alma, halk maktağan kızdan kalma.*" 'Annesinin övdüğü kızı alma, halkın övdüğü kızdan geri kalma.' (Kırbaç, 2012: 37)

atasözündeki mantıkla akrabalarından, komşulardan veya tanıdıklardan soruşturulması ve *kıda* 'dünürücü, görücü; düğünde çeşitli merasimlere katılan gelin veya damadın akrabalarından biri' veya *elçi* 'dünürücü, görücü' olarak adlandırılan aracı kişiler vasıtasıyla ailesinden istenmesiyle gerçekleşir.

Kırım'ın güneyinde katı geleneklere rağmen XX. yüzyılın başından itibaren gençlerin birbirini *görüp beğenmeyle* yapılan evlilikler görülmeye başlanmıştır. Gençlerin birbirini görmeleri daha çok çeşme başlarında, bayramlarda, halk kutlamalarında, düğünlerde, at oyunları ve yarışlarında, *cıyın* 'gençlerin katılımıyla gerçekleşen eğlence'lerde veya *kız cıyın* 'genç kızların katılımıyla gerçekleşen akşam toplantısında' olmuştur (Roslavtseva, 2003: 292; Kurtametova, https://kkx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022). Güney Kırım'da delikanlıların genç kızları beğenmeleri en ilginç biçimi düğünlerde ve *kız cıyınlarda* görülürdü. Eskiden delikanlılar düğünde genç kızların bir arada eğlendiği odanın penceresinden veya kapısından gizliden bakarak kızları beğenirlerdi. Delikanlılar, düğünde beğendikleri kızları *kız ağaları* 'kız evindeki düğünün merasimlerinde geline yardım eden ve kadın misafirlere hizmet eden gelinin en yakın bekâr kız arkadaşları' vasıtasıyla bir kaç defa oynatabilirdi (Karalezli, 1992: 227). *Kız cıyınlarda* ise delikanlılar, genç kızların toplandığı evi önceden öğrenirlerdi ve o evin yakınlarında bekleyerek onları görmeye çalışırlardı (Kurtametova, https://kkx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022).

Yüz yüze görüşme mümkün olmadığı için delikanlı beğendiği kıza gizliden işlenmemiş mendil gönderirdi. Genç kız da eğer bu delikanlıya karşılık vermek isterse mendili işler ve bu hâliyle ona iade ederdi (Şerfedinov, 1978: 47). Delikanlı, beğendiği kızdan olumlu cevap aldıktan sonra sıra kararını anne babasına bildirmesine gelirdi. Ancak eskiden Kırım'da delikanlıların evlenme kararını anne babalarına direkt söylemeleri ayıp sayılırdı. Delikanlı, bu haberi yakın kadın akrabalarından birinin vasıtasıyla anne babasına iletirdi (Karalezli, 1992: 228). Eğer anne baba oğullarının beğendiği kızı araştırıp soruşturduktan sonra kendilerine münasip görürse bir müddet sonra isteme merasimi gerçekleşirdi. Kırım'da hem kızlar hem de genç erkekler çocukluktan itibaren anne ve babaya itaat içerisinde yetiştirilirdi. Bu nedenle evlilikte genellikle anne babanın kararına uyulurdu.

Eskiden olduğu gibi bugün Güney Kırım'da yaygın olmasa da uygulanan evlilik türlerinden biri de *iç kıyev* 'iç güveyi' usulüdür. Bu tür evlilikler genellikle damadın ev kurmaya veya kendi babasının yanında kalmaya imkânı olmadığı yapılar. Maddi durumu iyi olan aileler bu tür erkekleri *iç kıyev* 'iç güveyisi' olarak alırlar. Damat kayınbabanın evinde yaşamayı kabul ettiği için toplumda hakir görülür. Bu nedenle bu tür evlilikler Kırım'da itibarlı sayılmaz.

Bugün Güney Kırım Tatar Türklerinde diğer Türk boylarında görülen *beşik kertmesi*, *kız kaçırma*, *levirat* ve *çok eşlilik* evlilik türleri bulunmamaktadır. Ancak tarihî kaynaklara ve bu bölgenin düğün gelenekleri üzerine

yapılan çalışmalara dayanarak (Bunun için bk. Dyaçenko, 2005: 188; Bonç-Osmolovskiy, 1926: 24; Vozgrin, 1992: 170-172) bu tür evliliklerin yaklaşık olarak XIX. yüzyıldan başlayarak yavaş yavaş uygulamadan kalkmaya başladıklarını ve XX. yüzyılın ortalarına doğru tamamen unutulduklarını söyleyebiliriz.

Düğün Öncesi Geleneği

Ƙudalık ve Söz Kesim

Mutlu ve sağlam bir ailenin kurulması için Kırım'da gelin ve damat adaylarında aranan bazı vasıflar bulunmaktadır. Kırım'da evlenirken önce soy sop ve ailelerinin düzgün bir yapıya sahip olmalarına bakılır. Gelin ve damat adayının çalışkan, namuslu, dürüst aileden olması gerekir. Ayrıca "Atasını kör de, oğluna kıziñi ber." 'Babasını gör de oğluna kızını ver.' veya "Alma terekten uzak düşmez" 'Elma ağacından uzak düşmez.' (Kırbaç, 2012: 36, 41) sözleriyle onların anne ve babalarının karakterlerine dikkat edilir. En sonunda gelinle damat adaylarının bireysel özellikleri incelenir (Kurtametova, https://kx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022). Genç kızlarda aranan özellikler arasında güzellikten başka sağlıklı, becerikli, ağırbaşlı, terbiyeli, temiz, saygılı ve iffetli olmasıdır. Erkeklerde ise aranan en önemli özellikler cesaret, büyüklere saygılı olması ve ailenin geçimini sağlayacağı için "Tenbelge kız, aynecige yüz berme" 'Tembele kız, kurnaza yüz verme.' (Kırbaç, 2012: 90) atasözünden görüldüğü gibi çalışkan ve becerikli olmasıdır.

Erkek tarafı bu şartlara uygun kendilerine münasip bulduğu gelin adayını *Ƙudalık etmege / Ƙudalılı etmege* 'kız istemeye' veya *Ƙudalılığa barmağa* 'dünür gitmeye' gider. Güney Kırım'da bazı istisnalar dışında uğursuzluk getireceğine inanıldığından damadın anne babası, kız tarafının düğünde düzenleyeceği çeşitli merasim ve kutlamalara katılmaz. Aynı sebeple gelinin anne babası da erkek tarafının düzenlediği kutlamalara katılmaz. Bu duruma bağlı olarak Kırım'ın güneyinde kız istemeye evlenecek gencin anne veya babası gitmez. Kız istemeye erkek tarafının en yakın akrabalarından toplumda sayılan, itibarlı ve örnek aileye sahip olan kırk yaşın üzerindeki erkek *Ƙuda* veya *Ƙudalar* gönderilir. Yalta'da kız istemeye üç erkek *Ƙuda* (Karalezli, 1992: 228), Tuak'ta (Aluşta) ise *Ƙuda* veya *elçi* olarak adlandırılan bir erkek gönderilir. Bahçesaray'ın bazı köylerinde dünürücü olarak kadınların da gittiği görülmektedir (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 30).

Güney Kırım'da *Ƙudalık / Ƙudalılı veya Ƙuda yiberme* olarak adlandırılan 'kız isteme' için en hayırlı gün perşembe akşamı veya cuma sayılır. Kararlaştırılan günde en güzel elbiselerini giyen ve kollarına yeşil, mavi veya kırmızı renkte tülbent bağlayan *Ƙudalar* (Roslavtseva, 2003: 292) kız evine giderler. Hatice Karalezli'nin Yalta Dereköy sakini Urhuş Gafarova'dan yaptığı derlemesine göre XX. yüzyılın başında kız isteme merasimi aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir. Kız evine gelen *Ƙudalar* önce ev sahibini yüksek sesle selamlarlar ardından bir müddet sohbet ederlerdi. Uygun vakit bulunca *baş Ƙuda* 'dünür başı, kız istemeye gidenlerin veya düğünde çeşitli merasimlerde iştirak eden damat, gelinin yaşlı ve

itibarlı erkek veya kadın akrabası' kendilerine emanet edilen işi tamamlamak için kızın babasına veya babası yoksa kızın en yakın erkek akrabalarından birine: "Alla'nıñ emrinen felanıñ... avalesinen kıziñizni onıñ oğluna Ƙudalık etmege keldik." 'Allah'ın emriyle felanın... havalesiyle kızınızı onun oğluna istemeye geldik.' şeklinde geliş maksadını açıklardı ve genellikle damat adayının iyi özelliklerini anlatmaya başlardı. Kızın babası bu durumda *Ƙudalara*: "Ƙismet olursa ebet olur." 'Kismet olursa elbette olur.' diyerek karısına danıştırdı. Genellikle başka bir odada bulunan kızın annesi olumlu durumda cevaben: "Sizge münasip mağa da münasip." 'Size münasipse bana da münasiptir.' diye cevap verirdi. Baba ve annenin rızası alındıktan sonra kıza sorulurdu. Kızın fikrinin sorulması için yanına en yakın arkadaşlarından biri gönderilirdi. Kız: "Anam, babam nasıl münasip körse öyle olur." 'Annem, babam nasıl münasip görürse öyle olsun.' diye cevap verirdi. Kızın babası annesiyle danıştıktan ve kızın rızası alındıktan sonra (1992: 228) Kırım Tatar Türklerinde "Ƙızı barnıñ nazı bar." 'Kızı olanın nazı var.' (Kırbaç, 2012: 73) atasözüne uygun olarak bazen saatlerce sürebilecek pazarlık yoluyla *ağırlık* 'başlık parası' miktarı belirlenirdi. Her iki tarafı tatmin eden *ağırlık* miktarı belirlendikten sonra "Söz bir, Alla bir." 'Allah da bir söz de bir.' denilerek birbirine söz verilir ve kutlayarak el sıkışılırdı (Karalezli, 1992: 229). *Ağırlık* miktarının belirlenmesiyle yapılan anlaşma sonucunda *söz kesim* 'söz kesme' merasimi yapılmış sayılırdı. Güney Kırım'ın bazı köylerinde bu merasimin adı *söz, söz kesme* (Bonç-Osmolovskiy, 2005: 104) veya *küçük Ƙudalık* şeklinde değişir (Kurtametova, https://kx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022).

Söz kesimden sonra kızın başının bağlandığının göstergesi olarak sembolik hediyeleşme yapılırdı. Bu hediyeleşmede *Ƙudalar* kız tarafına yanında getirdikleri tülbende sarılı bir miktar para veya altın ve kıza (bazen anne babasına da) kıyafet, elbiselik kumaşlar verilerdi. Yalta, Sudak ve Bahçesaray'da *söz kesimde* yapılan hediyeleşmede başörtü veya mendil bulunması gerekirdi. Bahçesaray'ın köylerinde *Ƙudalar* yanlarında sadece *yağlık / yavlık / yavluğ ve yemeni yağlık / yemeni yavlık* adında iki başörtü (Roslavtseva, 2003: 292, 298) veya *bürümçük / bürümçik* 'büyük dikdörtgen yıldızlarla süslü başörtü', Sudak'ta başörtü ve tatlı (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 30) Yalta'da ise bir miktar altın ve ipek başörtü getirirlerdi (Karalezli, 1992: 229). Kız tarafı ise *Ƙudalara yağlık* hediye ederdi. Bu *yağlık* dört köşesi altın iplerle işlenen beyaz renkli, küçük boyutlarda dörde katlanmış olmalıdır (Roslavtseva, 2003: 298). *Söz kesimde* gelin adayından damat adayına gönderilen bu başörtü veya mendil olumlu cevabı simgelerdi.

Güney Kırım Tatar Türklerinde kız istemede kız babasının *Ƙudaları* doğrudan reddetmesi büyük ayıp sayılırdı. Kız babası damat adayını istemediğinde erkek tarafının *ağırlık* olarak yerine getiremediği koşulları talep ederdi. Bu durumda isteme olumsuz gerçekleşirdi. Ancak damat adayı, kız babasının gönlüne göre birisi ise tüm tavizler kabul edilir ve kızın evlenmesi sağlanırdı (Dyaçenko, 2005: 189).

Ağır Nişan ve Dokuzlama

Ağır nişan 'büyük nişan, nişan', söz kesimden iki-üç hafta sonra, genellikle pazartesi veya perşembe günü, kız tarafının ev sahipliğinde her iki tarafın karşılıklı hediyeleşmesi ve ziyafetin verilmesiyle düzenlenen merasimdir. Söz kesimde evlilikle ilgili alınan karar *ağır nişanda* her iki tarafın akrabalarına duyurulmasıyla resmî hâl alır ve bu merasimden sonra evlenecek gençler *kiyev* 'damat' ve *kelin / gelin* 'gelin' olarak *nişanlı* sayılırdı (Karalezli, 1992: 229). Bazı köylerde bu merasimin adı *böyük kudalıktır* (Kurtametova, https://kkx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022).

Ağır nişan için belirlenen günün akşamına doğru kız evine erkek tarafından 20-25 erkek *kuda* gelirdi. *Qudaların* önünde hediyelerle dolu iki *sını* 'sini, büyük bakır tepsi' taşıyan iki delikanlı yürürdü. Sinilerdeki bohçaların içinde genellikle geline iki elbise, şal, *bürümçik*, anne babasına kahve, şeker ve elbiselik kumaşlar bulunurdu (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 31). Delikanlılar, erkek tarafının gönderdiği hediyeleri gelinin bir akrabasına teslim eder ve karşılığında hediye olarak birer gömlek alırdı. *Qudalar* ise kız tarafında güzel yemekle ağırlandı. Yemekten sonra kız tarafının hazırladığı ve erkek tarafının getirdiği hediyeler yan yana konulur ve karşılaştırılarak incelenirdi. Her iki tarafın hediye karşılaştırması bittikten sonra kız tarafından iki delikanlı, gelinin hazırladığı hediyelerle dolu (*doğuzlama*) bohçaları ve *kiyev köbetesi* 'damat böreği'ni erkek tarafına götürürdü. Erkek tarafı bu hediyeler karşılığında delikanlılara para (bahşiş) verirdi (Karalezli, 1992: 229-230).

Bu merasimde önce dualar edilir daha sonra ise müzik eşliğinde eğlenilirdi. Gelinin bu günü akrabalarının evinde geçirmesi gerekirdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 31).

Doğuzlama [< OT. **tokku:** 'dokuz' +**IA-mA** (EDPT, 1972: 474b)], gelin adayının *ağır nişan* gününe dokuz parçadan oluşan ve bu dokuz parçanın her birinin bizzat kendisinin gümüş iplerle işlediği bohçanın adıdır. Damat için hazırlanan eşyalardan oluşan ve teslimiyeti, sadakati sembolize eden bu bohçanın hazırlanması büyük bir özveri isterdi. Bu nedenle *ağır nişan* evlenecek genç kızlar için büyük önem taşırdı. Güney Kırım'ın köylerinde *doğuzlama* bohçasının adı *dohuz / doğuzluk / dohuz bohça* (Aliye Abduvaliyeva, Kişisel Görüşme, 14 Nisan 2022) (Doğuzlama için ayrıca bk. Ablyamitova, 2008: 25; Durbilmez, 2007: 185-186; Kincses-Nagy, 2020: 221-222; Er, 2021: 340-342) veya *kiyev çamaşır* şeklinde değişir. Diğer bölgelerden farklı olarak Bahçesaray'ın bazı köylerinde *doğuzlama* bohçası söz kesimde bazılarında ise *ağırlık* gününde verilir (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 28).

XX. yüzyılın başında Yalta'ya bağlı Dereköy'de *doğuzlama bohçası* içerisinde:

1) *Üçkur / üçhur* 'kemer yerine erkek şalvarı bağlamaya yarayan halat, ip'

2) *Tiz-bez* 'abdestten sonra ayakları silmek için kullanılan havlu'

3) *Yemeni* 'kenarları işlemeli mendil'

4) *Yedegi* 'altın işlemeli pembe renkli tül bent'

5) *Torba kise* 'tütün kesesi'

6) *Torba kise* 'tütün kesesi'

7) *Kise* 'dibine küçük altın dikilen gümüş işlemeli kese'

8) *Çevre* 'kenarları gümüş veya altın işlemeli genellikle beyaz renkli mendil'

9) *Çorap bav* 'uzun erkek çorapları diz altında bağlamaya yarayan bağlar'

bulunmuştu. Bu eşyalar dışında *doğuzlama bohçası* içerisinde bir çift *çerge kölmek* 'beyaz renkte ipek gömlek', *çorap, saat kap* 'saat kabı' (Karalezli, 1992: 229) veya *saat han* 'işlemeli saat kabı' girmişti. Aynı dönemde Güney Kırım'ın diğer köylerinde *doğuzlama* bohçasının içinde bu listeye benzer çok küçük farkla eşyalar konulmuştu. Mesela Hapshor'da (Sudak) bu bohçada *uzun çekmen* 'damadın düğünde giydiği kapüşonlu uzun ceket', Üsküt'te (Aluşta) *kaftan* 'gömlek', Ay-Serez'de (Sudak) *şalvar* da bulunmuştu (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 28).

Hazırlanan bütün eşyalar kenarları gümüş işlemeli bohçanın içine konulur ve üstüne gelinin, damadın ölen yakın akrabalarından birinin ruhuna Kur'an-ı Kerim'i hatim ettiği anlamına gelen "*Kuran hatim*" yazısı dikilirdi. Varlıklı ailelerin kızları sadece damada değil, *çaynana* 'kaynana' ve *çaynata* 'kayınbaba'ya da *doğuzlama bohçası* hazırlardı. Gelin, ağır nişanda *doğuzlama bohçası* dışında damadın yakın akrabalarına *kölmek* 'gömlek', kadınlara dış giyimde kullandıkları *çadra* 'kadınların örtünmesinde kullanılan çarşaf', *yüz-bez* 'havlu', *kise* (Karalezli, 1992: 229), *magrama / marama* 'mahrama, geniş dikdörtgen şeklinde işlemeli şal', *şerbente* 'dikdörtgen başörtü' (Roslavtseva, 2003: 292, 298) ve diğer eşyalardan oluşan hediyeler hazırlardı. En sonunda gelinin hazırladığı hediyelerinin üzerinde kime ait olduklarını yazan notlar yapıştırılırdı (Karalezli, 1992: 229). Bu hediyeler erkek tarafına gidene kadar bir odada minderlerin üzerine sergilenirdi ve ağır nişanı kutlamaya gelen akrabalara, komşulara gösterilirdi.

Körüş / Körünüş

Ağır nişandan sonra evlenecek gençler Güney Kırım bölgesinin bazı yerlerinde gizli bazı yerlerinde ise resmî bir şekilde görüşebilirlerdi. Bu görüşmelerin adı Güney Kırım'ın köylerinde *körünüş / körüş*, (Özenbaş'ta) *çagertu*, (Bahçesaray, Ay-Serez'de) *pencere var* (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 30, 32) veya *pencereye keldi* (Kurtametova, https://kkx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022) şeklinde değişir.

Nişanlıların görüşmelerinin meşruiyeti ve gizlilik derecesi değiştiği için bu merasimin uygulanmasında bu yörede köyden köye farklılık gösterdiği görülür. Yalta'da ağır

nişanın ertesi günü damat kız tarafına içinde gelini görmek istediği bilgisini içeren bir not gönderirdi. Damat kız tarafından olumlu yanıt aldıktan sonra akşamleyin gelinin en yakın akrabası eşliğinde evleneceği kızı ziyaret ederdi. Bu ziyaret esnasında gelin damadın sorularına ya hiç cevap vermez ya da zor duyulacak şekilde karşılık verirdi. Bu tür ziyaretler damatla gelinin birbirine alışması için bir kaç sefer tekrarlanabilirdi (Karalezli, 1992: 230).

Bahçesaray'ın köylerinde ve Ay-Serez'de ise damadın nişanlandığı kızla açık bir şekilde görüşmesi yasaktı. Bu nedenle damat, nişanlıyla görüşebilmek için onun yakın akrabalarından yaşlı bir kadınla (veya bir erkek çocuğuyla) irtibata geçerek bir gün belirlerdi. Yaşlı kadın damadın isteğini gizlice geline iletirdi. Görüşmeler genellikle hava karardıktan sonra olurdu. Damat, kimseye görünmeden nişanlısının penceresine gelirdi. Bu nedenle bu yörede nişanlıların buluşmaları *pencere var* veya *pencereye keldi* olarak adlandırılırdı. Gelin, nişanlısı gelince konuşmaz ve ancak *sölemlik* 'söylemlik' adında hediyesi karşılığında konuşmaya başlardı (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 33).

Bu görüşmeler nişanlıların aynı köyde yaşamaları durumunda daha serbest ve sık yapılabilirdi. Ancak eğer damat farklı köy veya şehirde yaşıyorsa ki, kızların başka köylere verilmesi hoş karşılanmadığından, damat bu köyde yabancı sayılırdı. Bu nedenle damat nişanlısının evine yaklaşınca köyün delikanlıları tarafından sıkıştırılırdı (Dyaçenko, 2005: 193). Delikanlılar damattan genellikle para ile verilen *ballih* 'ballık' (Bahçesaray'da) (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 33) adında bahşiş isterlerdi. Eğer delikanlıların isteklerini karşılayacak şeyler damadın üzerinde yoksa veya delikanlıların amacı onunla eğlenmek ise onlar damadın varını yoğunu alıp onu döverler ve hiçbir şey yokmuş gibi bırakırlardı. Damat kendini soyan ve dövenlerin peşine düşmezdi. Çünkü bu olayın duyulması hâlinde bütün köy halkının uzun zaman boyunca onunla alay etmesine neden olabilirdi (Dyaçenko, 2005: 193). Damat nişanlıyla görüşmek için bütün engelleri aşarak köyün delikanlılarını atlatması hâlinde, bu delikanlılar resmî nikâh yapılırken ondan *ballih* bahşişi almadan *molla* 'imam'a evlilik sözleşmesinde imza attırmazlardı (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 33).

Düğün Hazırlığı

Ağır nişandan sonra her iki taraf düğün hazırlıklarına başlardı. Kız tarafı çeyizi tamamlamaya çalışırdı. Erkek tarafı ise kız tarafının *ağırlıkta* talep ettiğini tedarik etmeye başlardı. Her iki tarafın hazırlıkları ve eksiklikleri tamamlandıktan sonra düğün günü belirlenirdi. Düğün gününü belirlemek ve iki taraf akrabalarının birbiriyle tanışmalarını sağlamak için önce erkek tarafı gelinin anne babasını ve yakın akrabalarını yemeğe çağırırdı. Bu yemekte gelinin annesi damada altın saat veya (daha az varlıklı) gümüş tütünlük hediye ederdi. Bir hafta sonra ise kız tarafı erkek tarafını yemeğe çağırırdı. Yemekte gelin kaynanasına ve yemeğe gelen diğer kadın akrabalarına kaliteli kumaştan güzel işlemeli *toprak bastı magraması* 'toprak bastı mahraması' adında şal hediye ederdi. Bu şal kaynananın kız tarafına ilk defa gelişinden dolayı bu ad alırdı. Kaynananın

ise gelinine kaliteli ve pahalı güzel bir elbise hediye etmesi gerekirdi (Karalezli, 1992: 230-231).

Ağırlık

Güney Kırım Tatar Türklerinde *ağırlık* 'bir çeşit başlık parası' ve 'başlık parasının kız tarafına teslim edildiği gün' olmak üzere iki anlamda kullanılır. XX. yüzyılın başında başlık parası, bu yöre halkında kızın babasına kalmazdı, çeyiz ve düğün masraflarında kullanılırdı. Bu bölgede başlık parasının bir başka adlandırması *kalımdır* (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 25, 27).

Başlık parası *naht* ve *niki* olmak üzere iki kısımdan oluşurdu (Bu terimlerin İslam hukunda karşılığı *mehr-i müsemma* ve *mehr-i müecceldir*). *Naht* miktarı kız tarafının talep ettiği eşyalara göre belirlenirdi. Bazen kız tarafına nakit olarak teslim edilirdi, bazen ise kız tarafının belirlediği eşyaları erkek tarafı temin ederdi. Yalta'nın köylerinde *nahtın* içinde 200-300 ruble ve 300-500 kulaç ölçüsünde arsa, 50 büyük *dukat* 'büyük altın para' veya *nusfis* 'küçük altın', 2 pahalı elbise, *ipşli-kuşak* 'gümüş kemer', *kürk* 'kadife manto', *ferace-marama* 'kadınların dış giyimde kullandıkları beyaz renkli çarşaf' bulunurdu (Karalezli, 1992: 228). Sudak ve Bahçesaray'ın köylerinde ise *naht*, 20-40 Osmanlı altını, bir çift *küpe* 'altın küpe', *uçbaşa kuşak* veya *kümüş kuşak* 'gümüş kuşak', *atlas anter* veya *başanter* 'bayramlık üç elbise', *tonçuk* 'sincap kürk', üç-dört ipek veya yün şal, *duağ* 'duvak' (sadece Bahçesaray'da), altın iplerle işlemeli *perde*, bakır kaplar, birkaç tane yorgan, döşek gibi eşyalardan oluşurdu. *Ağırlığın* ikinci *niki* kısmı (yaklaşık olarak 60 ruble), geline boşanma durumunda ödenirdi. Gelinin ölmesi durumunda ise cenazesi için harcanırdı. Bu nedenle *ağırlığın* ikinci kısmı damadın elinde kalırdı (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 26, 27).

Ağırlık gününün tarihini (genellikle düğünden birkaç gün önce) erkek tarafı düğün hazırlıklarını tamamladıktan sonra belirlerdi. Erkek tarafı, gelinin babasına bu günün tahnini bir hafta önce (Çubukçuzade, 1997: 28) bir *kuda* aracılığıyla bildirirdi. Gelinin babası, buna karşılık yine *kuda* aracılığıyla, erkek tarafının *ağırlık* için anlaşılan nakit ve eşyaları göndermesini isterdi (Dyaçenko, 2005: 193). Bunun üzerine belirlenen günde erkek tarafından beş-on kişi kız tarafına *ağırlığı* ve yanında çeşitli tatlıları, *sakız* 'macun'u getirirdi. Kız tarafı *ağırlık* getirme karşılığında bu kişilere bahşiş olarak birer gömlek, havlu ve kese verirdi. *Ağırlık* kız evine getirildikten sonra gelinin üzerine örtü örtülürdü. Bu şekilde gelinin üç gün boyunca anne, babası ve üç hafta boyunca ağabeyi ve diğer erkek akrabalarına görünmemesi gerekirdi. Kız tarafı, *ağırlığın* getirildiği ertesi günü damadın gönderdiği tatlıları ve sakızı, geline uğur getireceğini inanıldığından, gelinin akrabaları ve en yakın bekâr arkadaşları arasında dağıtırdı. *Ağırlığın* ikinci günü ise kız evine gelinin düğünde giyeceği elbiseyi dikmek için *terci-kadın* 'terzi kadın' ve çeyizdeki eksiklikleri tamamlamada geline yardım etmek için düğün gününe kadar yanında ayrılmadan kalacak en yakın sekiz-on arkadaşı gelirdi (Karalezli, 1992: 231).

Gegez

Güney Kırım'da *cegez / ciyez / ciyis* 'çeyiz' [< Ar. **cihâz** 'gelin için hazırlanan her türlü eşya' (TS, 2011: 528)], "*Kızım beşikte olsun, ciyezi sandıkta olsun.*" 'Kızım beşikte, çeyizi sandıkta olsun.' (Kırbaç, 2012: 73) atasözünde de ifade edildiği gibi küçük yaşlardan itibaren toplanmaya başlanırdı ve erkek tarafının *ağırlıkta* temin ettiği eşyalarla veya parayla tamamlanırdı. Eskiden Kırım'da fabrika üretimi eşyalar kıymet görmezdi ve gelinin çeyizinin tamamı el işlemeli eşyalardan oluşurdu. Çeyizde çeşitli kumaşlar, dış giyimde kadınların kullandığı çarşaf, ipek şallar, ipek başörtüleri, çeşitli amaçlarda kullanılan havlular, el bezleri, masa örtüleri, mendiller, keseler, minderler, tespihler, halılar, döşekler, yorganlar, bakır tabak ve çanaklar bulunması gerekirdi.

Toy Duası

Toy duası 'düğün duası', düğünden bir kaç gün önce hem güvey evinde hem de kız evinde kurban kesilmesi ve ölen atalara dualar edilmesiyle gerçekleşen merasimdir. Kırım Tatar Türklerinde bu merasim ataların rızasının alınması için düzenlenirdi. *Toy duasının* hem düğünün problemsiz geçeceğine hem de yeni kurulan aileye uğur ve mutluluk getireceğine inanılırdı (Kurtametova, https://kkx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022).

Toy / Dügün

Dügün, Kırım'ın güney bölgesinin bazı köylerinde *toy* [< OT. **to:y** 'topluluk, büyük toplantı; ziyafet, düğün ziyafeti; bayram' (EDPT, 1972: 566b)], bazılarında ise *dügün* [< OT. **tügün** 'dügüm' (EDPT, 1972: 484a)] sözcüğü ile ifade edilir. Kırım'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi, bu bölgede düğünler, çoğunlukla harman işlerinin bittiği ve düğünde kullanılacak sebze, meyve ve et bol olduğu için, yazın sonu ve güz aylarından ağustos, eylül, ekim, kasım da düzenlenirdi. XIX. yüzyılda düğünler pazartesi günü başlardı ve yedi-on gün boyunca sürerdi. XX. yüzyılın başında ise düğünlerin süresi kısalmış ve üç-dört gün boyunca (pazartesi-salı başlayıp cuma gününe kadar) devam etmiştir. *Toy / dügün* töreni, kız tarafında gerçekleşen *hına toy / nişan toy* ve erkek tarafında gerçekleşen *yüken toy* olmak üzere iki ana kısımdan oluşur (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 40).

Pazartesi günü her iki tarafta düğün başlardı. Erkek tarafına sabahtan çalgıcılar gelirdi. Damadın babasıyla annesi perşembe gününe kadar akrabalarından, komşularından tebrikler kabul ederlerdi. Burada biraz müzik çalındıktan sonra çalgıcılar, *kıdalar* ve damadın akrabalarından oluşan grup geline damadın tebriklerini iletmek ve kutlamalara katılmak için kız evine giderlerdi (Karalezli, 1992: 231). Pazartesi gününden perşembe gününün sabah veya öğle saatlerine kadar düğünün önemli kısmı kız tarafında gerçekleşirdi.

Hına Toy / Nişan Toy

Güney Kırım'da *hına toy* 'kına düğünü, kutlaması' / *nişan toy* 'nişan düğünü, kutlaması' kız evinde gerçekleşen düğün töreni kısmının genel adıdır. Bu kısım çeyiz kutlaması ve çeyizin serilmesi, gelinin akrabalarıyla vedalaşması, kına yakma, gelin hamamı, zülûf kesme gibi birbirini takip eden merasimlerden oluşur. Güney Kırım'da bu merasimlerin sıralanmasında ve uygulanmasında köyden köye değişiklik gösterdiği görülür.

XIX. yüzyılda *hına toy / nişan toy* gelin hamamı ve kına merasimiyle başlardı. Önce genç yengeler gelini hamamda yıkardı. Sonra ise saçlarına, el ve ayak tırnaklarına (soylularda gelinin ayakları bileklerine kadar) kına yakarlardı. Ardından gelin giydirilir, süslendirilir ve baba evinde (veya komşu evinde) özel bir odanın köşesindeki perde arkasında oturtulurdu. Bundan sonra gelini iki gün boyunca annesi ve babasının görmemesi gerekirdi. Evde ise eğlence devam ederdi. Bu esnada gelinin yengeleri düğüne gelen kadın misafirlere bir odada serilmiş çeyizi gösterirdi. Misafirler müzik eşliğinde dans ederler, şarkı söylerler ve perde arkasındaki gelini tebrik ederlerdi (Dyaçenko, 2005: 193-194).

XX. yüzyılın başında Yalta'nın köylerinde ise *hına toy / nişan toy* kız evine erkek tarafından *sağdıç kadın* 'gelinin sağdıç'ın gelmesiyle (pazartesi günü) başlardı. *Sağdıç kadın* bir elinde tülbende sarılı kırbaç diğer elinde küçük bir şalla sarılı *sağdıç çıracı* 'sağdıç çırağı' adında mum tutarak eve girerdi. *Sağdıç kadın* mum ve kırbaç kız ağalarına teslim ederdi. *Sağdıç kadından* sonra kız evine damadın kadın akrabalarından oluşan kalabalık misafir grubu ve çalgıcılar girerdi. Kız evinde bu misafirler güzel yemeklerle ağırlanırdı. Yemekten sonra kına merasimi düzenlenirdi. Bu merasimde önce *sağan* 'sahan, derinliği az olan tabak benzeri kap'ta kına suyla karıştırılırdı. Kınanın içine damat tarafından gönderilen altın ve gümüş para konulurdu (Karalezli, 1992: 231-232). Kına hazırlanırken orada bulunan genç kızlar ellerinde mumlar tutarak türküler söylerdi.

Ağlama Kelin

Geline bak geline
Yazık ince beline
Düşmüş yenge eline
Ağlama gelin ağlama

Gelin gider naz ile
Ayağınıñ toz ile
Bir yigitñin söz ile
Ağlama gelin ağlama

Gelin gider bağçeye
Tonın koyar boğçaya
Özin satar akçaya
Ağlama gelin ağlama

*Gelini tahtadan indirdiler
Gelinligin bildirdiler
Al duvağın giydirdiler
Ağlama gelin ağlama*

*Geliniñ giydiği atlas
Atlasa igneler batmas
Benim canım yalnız yatmaz
Ağlama gelin ağlama*

*Gelin hınañ ezildi
Baş cengeler (yengeler) dizildi
Damiñ benden üzüldü (Sen benden ayrıldın)
Ağlama gelin ağlama*

[*Ağlama Kelin* türküsü, 1925 yılında O. Akçokraklı'nın anlatımıyla G. Bonç-Osmolovskiy tarafından Rusça yayınlamıştır. Bonç-Osmolovskiy'in verdiği bilgiye göre bu türkü Bahçesaray'da bulunan eski bir cönkten alınmıştır (1926: 42-43). Bir yıl sonra bu türkü S. Yefetov ve V. Filanenko tarafından *Pesni kırımskih tatar* adlı makalede tekrar basılmıştır. Bu makalede türkünün Rusça versiyonu yanında Kırım Tatar Türkçesiyle Arap harfli versiyonu da verilmiştir (1927: 83).]

Kına hazırlandıktan sonra ağlayan gelinin başı bir yastığa konuldu. Damadın yaşça büyük yengesi kınanın içindeki paraları gelinin başına koyardı ve mutluluk diledikten sonra bir tarafa çekilirdi. Sonra gelinin saçlarına kına yakılırdı. Genç kızlar kismetlerinin açılması dileğiyle, kalan kınayı ellerine yakardı. Gelinin saçlarına kına yakıldıktan sonra kınayı yakan kadın düğünün başladığının göstergesi olarak oynamaya başlardı. Akşama doğru misafirler gelirdi. Genç kızlar şarkı söyler ve oynarlardı. Yalta'da misafirlerle ilgilenen ve çeyizi gösteren *kız ağaları* olurdu (Karalezli, 1992: 232). Çeyizi inceleyen misafirler orada bulunan bir tabağa hediyeler bırakırdı. Bu şekilde çeyiz sergilemesi perşembe gününe kadar sürerdi.

Bahçesaray'da ve Küçük Üzen (Aluşta), Aylanma (Karasubazar), Ay-Serez, Şelen (Sudak) gibi köylerde *hına toy / nişan toyun* içindeki merasimler farklı sıralamayla ve her merasim için ayrılmış günde yapılırdı. Küçük Üzen, Aylanma, Ay-Serez, Şelen'de pazartesi günü *cegez toy* 'çeyiz düğünü, kutlaması' yapılırdı. *Cegez toy*, çalgılı ve oyunlu eğlence eşliğinde gelinin hazırladığı çeyizin ve damadın gönderdiği *ağırlığın* sergilenmesi ve her iki taraf akrabalarına, komşulara gösterilmesi merasimidir. Bu merasimde *ağırlık* ve çeyiz özellikle erkek tarafının komşuları ve akrabalarının görmesi için sergilenirdi. Akşama doğru *ağırlığı* incelemek için damadın kendisi gelirdi (eksiklerin olup olmadığını tespit etmek için) ve geline (onu

görmeden) bir altın hediye ederdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 40).

Bahçesaray'da *cegez toy*, erkek tarafından *ağırlığın* gelmesi üzerine (pazartesi günü) gelinin arkadaşları, akrabaları tarafından gelen eşyaların sergilenmesi ve müzik eşliğinde eğlencenin düzenlenmesiyle yapılırdı. Burada *cegez toy* için altın renginde kâğıtlarla süslenmiş *nahıl* [< Ar. *nahil* 'hurma ağacı' (Devellioğlu, 1996: 798)] adında süs ağacı hazırlanırdı. *Nahıl* yemeklerle dolu tepsinin ortasında yerleştirilir ve en değerli misafire (genellikle düğünde en pahalı hediye verene) sunulurdu (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 47). Bu yörede *cegez toydan* sonra pazartesi akşamı veya salı günü *kız toy* 'kız düğünü' veya *sauluhlaşır* 'vedalaşma' yapılırdı. Gelinle veda gecesi anlamına gelen bu merasimde kız tarafında gece boyu hem kız hem de erkek tarafından gelen misafirlerin katılımıyla ziyafet ve müzik eşliğinde eğlenilirdi. *Hına toy / nişan toyun* üçüncü gününün akşamında (Bahçesaray'da) ise *kızlar cıyın* 'kına merasimi'nde geline kına yakılırdı (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 48). Bahçesaray'ın bazı köylerinde geline kınayı yengesi, bazılarında ise *çong sağıdıc* adında bu işi için özel görevlendirilmiş kadın yakardı. Perşembe gününün sabahında ise gelin hamama götürülürdü. Hamamda müzik ve şarkı eşliğinde gelin yıkandıktan sonra saçlarına ince örgüler örülürdü. Sonra gelinin yengesi gelinin yüzünün iki yanından saçlarını keser ve bu saçları kıvrarak *zelif* 'zülüp' hâline getirirdi. Eskiden Kırım Tatar Türklerinde yüzün iki tarafında bırakılan bu zülüfler evli kadınları bekâr kızlardan ayıran en önemli özelliği olurdu (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 50). Hamamdan sonra gelinin çeyizi sandıklara ve bohçalara konularak hazır hâle getirilirdi.

Yüken Toy

Yüken toy 'büyük, önemli düğün' düğün töreninin erkek tarafında yapılan kısmının genel adıdır. Düğün töreninin erkek tarafında yapılan kısmının bu şekilde adlandırılması, erkek tarafına verilen önemden ve düğünün en önemli merasimlerinin (nikâh, gelinin güvey evine getirilmesi, damat tıraşı, gelinin yaşayacağı evinin veya odasının süslenmesi, damadın gelinle karşılaşması) bu törende gerçekleşeceğinden olmalıdır.

XIX. yüzyılda *yüken toy* perşembe günü başlardı ve üç gün sürerdi. Zenginler ise *yüken toyu* bir hafta boyunca kutlardı (Dyaçenko, 2005: 199). XX. yüzyılın başında *yüken toyun* süresi bir güne kısalmıştır.

Nikâh ve Gelinin Baba Evinden Ayrılması

Perşembe günün sabahında damat önce kız tarafına çeyizi almak için at arabası gönderirdi. Damat bu at arabasında *aşçı* ile birlikte altın kâğıtlarla ve çiçeklerle bezenmiş iki koyun ve pirinç, ekme, tuz, soğan, kaşık, bıçak göndermesi gerekirdi. Kız tarafına gelen aşçı düğün evindekileri tebrik ettikten sonra koyunlarını keserdi ve *ikil ket şorbası* 'yıkıl git çorbası' adında pirinç çorbasını pişirmeye başlardı. Saat on ikiye doğru erkek tarafından kız evine *vekil* 'nikâhta damadı temsilen yakın akrabalarından 50 yaşlarında mutlaka evli bir erkek', iki *şaat* 'şahit' ve içinde

birkaç yengenin ve akrabalardan yaşlı erkeğin bulunduğu *kudalardan* oluşan bir grup gelirdi. Erkek tarafından gelen bu grup gelmeden önce kız evinin avlusunun dış kapısı kilitlenirdi ve ancak gelenlerin verdikleri bahşişi karşılığında açılırdı. Gelen misafirler kız evinde yedi-sekiz çeşit yemekle ağırlanırdı. Yemekten sonra *kız ağaları* gelini nikâha hazırlamaları için haber verilirdi. *Kız ağaları* gelinin abdest almasına yardım ederler ve üstünü giydirip üzerine örtü örterlerdi. En sonunda *kız ağaları* gelinin aynaya bakmasını sağlarlar ve bulunduğu odaya arkadaşlarını çağırırlardı (Karalezli, 1992: 232-233).

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra dinî nikâha geçilirdi. XIX. yüzyıl kaynaklarına göre nikâh esnasında gelinin perde ile kapalı bir köşede bulunması gerekirdi. Gelinin bulunduğu odaya *molla*, damadın gönderdiği iki şahit ve vekil girerdi. Bazı köylerde ise nikâhta kız tarafını temsilen iki şahit de bulunurdu. Vekil ve şahitlerin odanın eşliğinde durması gerekirdi. *Molla* ise perdenin arkasında duran geline yaklaşır ve damadın ismini söyleyerek gelinin onunla evlenmek isteyip istemediğini üç defa sorardı. İlk iki soruyu sormasında gelinin cevap vermemesi, üçüncüsünde ise ağlaması gerekirdi. Gelinin ağlamasını *molla* olumlu cevap olarak karşılardı (Dyaçenko, 2005: 195).

XX. yüzyılın başında nikâh merasiminde modernleşme yönünde değişiklik gösterdiği görülmektedir. Yalta'da önce damadın gönderdiği şahitlerden biri, gelinin damatla evlenmek isteyip istemediğini üç defa sorardı. Burada gelinin, perdenin arkasında değil, yüzü örtüyle kapalı bir hâlde şahidin sadece üçüncü soru soruşunda kararlı bir şekilde cevap vermesi gerekirdi. Ardından şahit aynı soruları vekile sorardı. Şahit, ondan da kararlı cevap aldıktan sonra odada şahit olarak bulunan gelinin arkadaşlarına bu nikâha şahit olup olmadıklarını sorardı. En sonunda nikâh kıyılırdı. Nikâhtan sonra gelinin üzerine kalın bir örtü örtülürdü ve bundan sonra onu hem anne-babasının hem de kızın arkadaşlarının görmemesi gerekirdi. Bu yöre halkı damattan önce gelinin yüzünü birinin görmesi hâlinde *kelin şirniği kete* 'gelinin şirinliği gider' der ve uğursuz olacağı inanırdı (Karalezli, 1992: 233).

Nikâhtan sonra gelinin baba evini tamamen terk edeceğinin işareti olarak misafirlere *ikil ket şorbası* ikram edilirdi. Misafirler çorbayı içer içmez kötü ruhları şaşırtmak için telaş içinde bir an önce at arabalarına binmeye çalışırlardı. Gelinin bulunduğu odaya ise gelinin sağdıç (*sağdıç kadın*) gelirdi. *Kız ağaları* bahşiş almadan onu içeri almazlardı. *Kız ağaları*, genellikle para ile verilen bahşiş aldıktan sonra, sağdıç gelinin yanına götürürlerdi. Sağdıç, geline önce *ferace marama* 'çarşaf' giydirir sonra ise üzerine *duvak* 'yüzü kapatan genellikle kırmızı renkte brokar kumaştan örtü' örterdi ve bu hâlde gelinin dua etmesini sağlardı. Gelinin duasından sonra *çırak telleme* 'çırak telleme' merasimi yapılırdı. Bu merasimde sağdıç, *hına toyda* getirdiği kırbaç ve sağdıç çırağını *çırak telleme avası* 'çırak telleme havası' eşliğinde tülbent ve şaldan sıyrır ve onların üzerine renkli ve altın renginde güzel kâğıtlar ve kumaşlar bağlardı. Bu hâliyle kırbaçla sağdıç çırağı, sağdıç tarafından güvey evine götürülürdü ve orada 40 gün boyunca bekletilirdi (Karalezli, 1992: 232-234).

Daha eski adetlere göre Güney Kırım'da nikâhtan sonra kötü ruhları şaşırtmak amacıyla oyun oynanırdı. Bu oyunda damadın yengeleri gelinin bulunduğu odaya bir kilim veya çarşafa gelirler ve gelinin arkadaşlarından, yengelerinden onlara verilmesini isterlerdi. Gelinin arkadaşları damadın yengelerine aradıkları birinin orada bulunmadığını söylerlerdi. Bunun üzerine yengeler gelinin bulunduğu perdeye koşarlardı. Gelin ise, perdeden çıkıp arkadaşlarından oluşan kalabalıkta gizlenmeye çalışırdı. Yengeler, gelinin peşinden bir köşeden diğerine koşarak onu yakalamaya çalışırlardı. Bu arada yengelerin kucaklarına çarşafa sarılı bir genç kız atılırdı. Yengeler sanki bunu fark etmiyorlarmış gibi sahte gelini yakalarlar, onu hırpalayarak çarşafın içinden yüzüne bakmaya çalışırlardı. Aradıkları gelinin olmadığını anlayınca onu bırakırlardı ve tekrar gelini yakalamak için uğraşırlardı. Bütün bunlar gülmeler, kahkahalar eşliğinde yapılırdı. Sonra yengeler onlarla birlikte gelen damadın vekilini yardımlarına çağırırlardı. Vekil gelini yakalardı. Sonra gelini yengelerin getirdiği kilime sararlardı veya çarşafın üzerine koyup uçlarını birleştirerek ağzını bağlarlardı. Bu şekilde gelin vedalaşmak için yakınlarının yanına getirilirdi (Dyaçenko, 2005: 196).

Gelin ağlayarak önce kız arkadaşlarıyla vedalaşır. Ardından önce annesinden sonra babasından *elallık* 'helallik' ister ve ellerini öperdi. Gelin babasının elini öptükten sonra babası (bazı bölgelerde ağabeyi) (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 43) gelinin beline *ipşli-kuşak / ipşli kuşak, kumüş kuşak, üçbaş kuşak* şeklinde köyden köye adı değişen gümüş kuşak bağlardı. Vedalaşmanın ardından toplu dua edilirdi. Duadan sonra gelinin babası odadan ayrılırdı. Ardından odaya gelinin en yakın akrabalarından dört delikanlı gelirdi. Bu delikanlılar, renkli kumaşlardan dikilmiş örtüyü dört köşeden tutup gelini ve dört yengesini de kapatırlardı. Gelin bu hâlde onların kucaklarında gelin arabasına bindirilirdi (Karalezli, 1992: 235). Gelinin kapatmak için kullanılan örtünün adı Sudak ve Bahçesaray'da *perde*, Aluşta'da *kösege* (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 44), Yaltada'da *duvazardır* (Karalezli, 1992: 235). Sudak'ta Yalta'dan farklı olarak gelin, gelin arabasına babası veya ağabeyi tarafından kucağında bindirilirdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 43). Gelin, gelin arabasına bindikten sonra *kız ağaları* çeyiz en önemli parçalarından biri olan *yüz yastığını* erkek tarafına para karşılığında satarlardı. Pahalı kumaştan dikilen bu yastıkta erkek çamaşırı ve havlu bulunurdu (Karalezli, 1992: 231-235). *Yüz yastığı* Güney Kırım'ın bazı yerlerinde *habar* olarak adlandırılır. Balaklava'ya bağlı köylerde ise gelin baba evinden ayrılırken annesi yanında şeker ve çeşitli kuru yemişlerle dolu *kuman yemiş* 'bakır güğüm' gönderirdi. Güvey evine bu güğümü gelinin yengesi götürür ve oraya gelince damadın yengesine teslim ederdi (Kurtametova, https://kkr.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022).

Gelin arabasında gelininin her iki tarafında olmak üzere ikişer (bazen dörder) yenge otururdu. Sudak'ta arabada yengelerden başka iki erkek çocuğu da bulunurdu. Bunlardan biri elinde Kur'an-ı Kerim tutarak arabayı sürenin

yanında, diğeri ise onun arkasında ellerinde süslenmiş mumlarla oturtulurdu (Roslavtseva, 2003: 296).

Gelin arabası konvoy hâlinde ilerlerdi. Konvoyun önünde kollarında beyaz tülbentler bağlayan iki atlı gelirdi. Bu atlılar gelin arabasını kapatmak için yol boyunca ellerinde sııklara bağlanan *perde / köşge / duvazarı* tutardı (Karalezli, 1992: 235). Konvoyun sonunda çeyiz ve *ağırlığı* taşıyan at arabası gelirdi. Bu arabanın içinde damadın gönderdiği çalgıcılar da bulunurdu. Gelin konvoyunun etrafında nikâha gelen damadın vekili, şahitler ve gelinin akrabalarından birkaç delikanlı at üstünde gelirdi (Dyaçenko, 2005: 197).

Gelin arabası güvey evine (başka köyden geliyorsa köyüne) yaklaşınca gelin konvoyu durdurulurdu ve gelinin yaklaştığını haber vermek için damadın evine bir *kıda* gönderilirdi. *Kıda*, damada gelinin yaklaştığını müjdeleyen *yüz yastığı / habarı* götürürdü. Bu müjdeyi alan damat, gelin konvoyunu karşılamak için kalabalık at konvoyuyla *kiyev başı / kiyev ağası* 'düğün boyunca damada yardım eden en yakın arkadaşı'nı gönderirdi. Gelin konvoyundaki yengelerden biri at üstünde gelen kiyev başına hediye verirdi. O bu hediyeyi alarak güvey evine giderdi. Arkasında ise gelin konvoyu takip ederdi (Dyaçenko, 2005: 197). Gelin arabasında çok sayıda bahşişlik mendiller, havlular, çeşitli çamaşırlar bulunması gerekirdi. Bu eşyaların bir kısmı gelin arabasının yolunu kesen genellikle damat tarafının akrabaları veya arkadaşlarına bahşiş olarak dağıtılırdı (Çubukçuzade, 1997: 30). Mendiller ise yolda yengeler tarafından hareket hâlindeki arabadan atılırdı. *Kiyev başı / kiyev ağasıyla* birlikte gelen delikanlılar at üstündeki becerilerini sergileyerek yengelerin attığı mendilleri havada yakalamaya çalışırdı (Dyaçenko, 2005: 197).

Konvoy güvey evine gelince gelin, iki atlının yol boyu ellerinde tuttıkları *perde / köşge / duvazar* ile kapatılır ve dört yengeyle birlikte (Sudak'ta ağabeyinin kucağında) eve götürülürdü. Kapıda gelini kaynanası karşılardı. Kaynana gelini eve girerken üzerine evde mutluluk, bolluk, bereket getirsin ve soyunun devamının olması dileğiyle buğday, bozuk para ve renkli kâğıtlarda şekerleri (daha önceleri sadece buğday) atardı. Ardından gelin yatak odasına götürülür ve *perde / köşge / duvazar* ile örtülü köşeye oturtulurdu. Sonra kaynana gelinin odasına girerdi. Bunun üzerine *baş kıda*, kaynananın gelinin ağzına bal ve tereyağını vermesi için gelinin örtüsünü açardı. Bal ve tereyağı gelinin bu evde bolluk ve mutluluk içinde yaşamasını sembolize ederdi. Kaynana bir fincan kahve içtikten sonra gelinin odasından çıkardı. Yengeler (*kıdalar*) ise odanın bütün pencerelerini kapatarak gelinin üzerindeki duvağı, *ferace maramayı* çıkarırlardı. Gelinin başında sadece *çadra* kalırdı. Gelinin yüzü ise dantel veya tül den oluşan süslü örtüyle kapatılırdı (Karalezli, 1992: 235).

Kiyev Tıraşı

Gelin güvey evine geldikten sonra koçlar kesilir, yemekler pişirilmeye başlanırdı. Damat ise o zamana kadar büyüklerin gözüne görünmemeye çalışırdı. Bu yörenin geleneğine göre damadın gelinin gelişini görmemesi gerekirdi. Çünkü gelinin gelişini gören damadın evliliğinin

uzun sürmeyeceğine inanılırdı. Bu nedenle damadın, gelin gelmeden ablası, kız kardeşi veya yakın akrabalarının evinde bulunması gerekirdi (Karalezli, 1992: 236).

Yüken toy boyunca damadın yanında ona önderlik eden ve yanından ayrılmadan her işte yardımcı olan en yakın arkadaşlarından iki *kiyev başı* veya bazı köylerde *kiyev ağası* olarak adlandırılan yardımcıları ve bir *sağdıçı* (genellikle damadın büyük ablasının kocası veya en yakın akrabalarından biri) bulunması gerekirdi. Damat gelinin gelişinden bir müddet sonra eve döner ve *kiyev tıraşı* 'damat tıraşı' merasimi başlardı. Bu merasimde önce kiyev başları damadı tıraş etmeye hazırlardı. Damat, *kiyev tıraşından* önce bir iki ay tıraş olmayarak uzun sakal uzatırdı. Genellikle evin avlu kısmında yapılan bu merasimde tıraş sadece *Tıraş avası* 'Tıraş havası' eşliğinde yapılabilirdi. Çalgıcılar *Tıraş avasını* çalmaya başlayınca berber, damadı tıraş etmeye başlardı. Orada bulunan gelinin ağabeyleri veya diğer misafirler çalgıcılara para vererek başka hava ısmarlardı. Bu şekilde berber tıraşı bırakıp oynamaya başlardı. Bu durum damadın akrabalarından birinin yine para karşılığında *Tıraş avası* ısmarlayana kadar sürerdi. İki tarafın çekişmesi şeklinde yapılan bu merasim birkaç saat sürebilirdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 45-46). Damadın ise bu zaman zarfında sabırlı olup sakalı köpüklü bir hâlde oturması gerekirdi. Üsküt köyünde farklı olarak *kiyev tıraşı* esnasında dualar okunurdu (Kerim, 2006: 49).

Tıraş bittikten sonra bu merasimde bulunanlar berberin aynasına para bırakırdı. Gelinden ise berbere güzel *yüzbez* 'havlu' verilirdi. Berber *yüzbezi* omuzlarına asardı ve biraz dans ettikten sonra oradan ayrılırdı. Damat ise çamaşırlarını değiştirmek için eve girer ve iç çamaşır hâliyle tekrar avluya çıkardı. Burada kiyev başları müzik eşliğinde ve ellerinde mumlar tutan erkek çocuklarının oluşturduğu çemberin ortasında damadın üstünü giydirirlerdi (Karalezli, 1992: 237; Çubukçuzade, 1997: 29).

XX. yüzyılın başında damadın düğün kıyafeti gelin tarafından hazırlanırdı ve beyaz renkli *keten kölmek* 'keten gömlek', *ştan* 'pantolon' veya *şalvar*, *miytan* 'işlemeli kısa ceket', *yipişli* 'gelin tarafından hazırlanmış gümüş veya altın iplerden işlenmiş kuşak'tan oluşurdu. *Yipişli kuşak* damadın düğünde kullanması gereken en önemli aksesuarlardan sayılırdı ve sadece düğünlerde takılırdı. Bu kuşaktan başka damadın düğünde giydiği kıyafetin en önemli aksesuarları arasında, gelin tarafından hazırlanmış *çorap bavlar* adındaki çorapları bağlamaya yarayan kadife şeritler yer alırdı (Roslavtseva, 2003: 299).

Damadın üstü giydirildikten sonra kiyev başı gelinin yanına kırmızı renkte ipek *marama* almaya giderdi. Bu *marama* damadın boynuna asılırdı (Karalezli, 1992: 237), ardından damadın babası çağırılırdı. Damadın babası oğluna astragan kürkünden *kalpak* giydirirdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 41). Bu kalpakla damadın düğün kıyafeti tamamlanırdı. Damat babasının elini öperdi. Buradan damat, iki yanındaki *kiyev başlıları* ve arkadaşlarıyla birlikte, müzik eşliğinde annesinin yanına giderdi ve önce annesinin sonra ise odada bulunan diğer büyüklerin elini öperdi (Karalezli, 1992: 237). Bahçesaray'da damat annesinin elini öptükten sonra annesi oğlunun üzerine buğday ve bozuk para atardı. Sonra damadın önüne sahanda üstü *yedek /*

yedeği 'bir çeşit tülbent veya kenarları işlemeli havlu' ile kapalı bir kabin içinde kına getirilirdi. Kına bu merasime has *Hına avası* 'Kına havası' eşliğinde getirilir ve damattan saklanırdı. Damadın bu kınayı bahşiş karşılığında satın alması gerekirdi. Kına satın alındıktan sonra sağdıç damadın büyük ve işaret parmağına kına yakar ve üzerine *yemeni yavlık* bağlardı. Kalan kına ise ellerine yakmaları için orada bulunan genç erkeklere dağıtılırdı (Bonç-Osmolovskiy, 2005: 90, 120).

Kınadan sonra damada özel hazırlanmış bir odada büyük sinilerle yemekler getirilirdi. Gelinin, damadın bulunduğu odaya üç minder göndermesi gerekirdi. Bu mindere ortada damat bulunacak şekilde yanlarına *kiyev başları* oturtulurdu. Geleneğe göre damadın, ona ne yapılsa yapılsın hareket etmeden oturması gerekirdi. *Kiyev başlarının* ise odada bulunan misafirler tarafından damadın başından kalpağın ve ayaklarından ayakkabılarının çıkarılmaması için gözlerini damattan ayırmaması gerekirdi. Çünkü misafirler *kiyev başlarıyla* alay etmek için damada çeşitli şakalar yapabiliirdi ve eğer *kiyev başları* fark etmeden damadın başından kalpak çıkarılırsa bu onlar için büyük ayıp sayılırdı. Bu durum köyde kiyev başlarıyla uzun süre alay edilmesi için bir gerekçe olabilirdi. Damadın bulunduğu odada gençler yemeklerle ağırlanır, müzik eşliğinde dans edilir ve şarkılar söylenirdi. Damadın bu zaman zarfında yere bakması, konuşmaması ve sadece kutlamalara alçak sesle cevap vermesi gerekirdi (Karalezli, 1992: 237).

Cegez Ev

Cegez ev 'çeyiz evi', gelinin arkadaşları ve akrabaları tarafından gelinle damadın yaşayacağı odayı veya evi çeyizle süsleme merasimidir. Bu merasim Sudak'ta gelin düğün evine gelir gelmez (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 45), Yalta'da ise güneş battıktan sonra (Karalezli, 1992: 235) düzenlenirdi. Burada önce damadın yakın akraba veya arkadaşlarından bir erkek tarafından çeyizleri asmak için tavanın ortasına bir çember (halat) asılırdı. Bu çembere gelinin çeyizini asmak için çok sayıda şeritler çekilirdi. Bu şeritlere başörtüler, mendiller asılırdı. Duvarlara gelin ve damadın kıyafetleri (Ablyamitova, 2008: 29), havlular ve Kur'an-ı Kerim asılırdı (Kerim, 2006, s. 49). Yere *kiyiz* 'keçe' serilirdi. Duvarların altına *minder ve duvar yastıklar* döşenirdi. Sofra şeklindeki alçak masalarda *el bezler* dizilirdi. Bir köşeye döşek, yorgan ve yastıklar üstüste gelecek şekilde konulurdu. Dolaplara *sını*, *filcan* 'kahve fincanı', *tirmen* 'kahve öğütücüsü', *yibrik* 'cezve' vd. dizilirdi (Ablyamitova, 2008: 29). *Cegez evin* düzeni düğünden sonra 40 gün, Sudak'ta ise altı-sekiz ay boyunca değiştirilmezdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 45).

Gelinle Damadın Karşılaşması

Gelinle damadın karşılaşması gece yarısından sonra olurdu. Bu karşılaşma için gelin ve odası özenle hazırlanırdı.

Çeyiz yerleştirildikten sonra misafirlere yemek verilirdi. Yemeğinden sonra gelin başka odaya çıkarılırdı. Bu odada gelinin abdestini alması ve önce *Yasin* suresini daha sonra ise Kur'an-ı Kerim'in ilk iki-üç sayfasını okuması gerekirdi.

Sonra gelin giydirilir, süslenilirdi. Onun üzerine damadın hediye ettiği gümüş iplerle işlenmiş kadifeden pahalı *anter* 'elbise' giydirilirdi. Beline gümüş kemer takılırdı. Başına altın paralarla ve yanlardan sarı renkli *sırma-topuz* 'püsküller'le süslü *kadife fes* takılırdı. Fesin üzerine *marama*, *şerbente*, *fırlanta* veya *bürümçük* olarak adlandırılan örtü geçirilirdi. Boynuna ona erkek tarafının aldığı bütün altınlar takılırdı. Yüzü ise sarı renkli pullarla ve yıldızlarla süslenmiş renkli şalla kapatılırdı. Bundan sonra gelin tekrar *ferace marama* veya duvakla örtülür ve perdenin arkasındaki köşeye oturtulurdu (Karalezli, 1992: 236; Kurtametova, https://kcx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022).

Gelinin üstü giydirilirken *sağdıç kadın ve baş kuda* gelinle damadın yatağını döşerlerdi. Döşegin altına nazardan saklasın diye ekmek koyarlardı. Yatağın üstüne ise küçük erkek çocuğu oturtulardı ve gelinin çok erkek çocuğu olması için dua ederlerdi (Roslavtseva 2003: 297).

Damat gelinin yanına on-on beş arkadaşı tarafından şarkılar eşliğinde getirilirdi. Gelinin yakın akrabalarından biri damadın yanında gelenlere hediye olarak havlu verirdi. Gençler dağıldıktan sonra damatla sağdıç abdest alırdı ve sağdıç gelinin odasına girmek için müsaade isterdi. Odadan gelin, *sağdıç kadın ve baş kuda* dışında herkes çıkardı. Damatla sağdıç ise içeri girip namaz kılmaya başlardı. Namaz bittikten sonra sağdıç damadın namazlığının altına para koymasını ister ve odadan çıkardı. Bu parayı gelinin sağdıç alırdı. Damat ise mindere oturur ve gelinin çıkmasını beklerdi. Yaklaşık olarak 10 dakika sonra iki kadın *ferace marama ve duvakla* (Karalezli, 1992: 238) veya *bürümçükle* (Roslavtseva, 2003: 299) örtülü gelini ellerinden tutarak damadın yanına getirirdi. Damadın yanına gelmeden önce gelinin sağdıç geline, damadın elini öperken ayağına basmasını öğütlerdi. Geleneğe göre eğer gelin damadın ayağına basarsa evde sözü geçerdi. Ancak kendi sağdıç tarafından öğüt alan damat çok nadir durumlarda geline ayağına bastırırdı. Gelin yavaş adımlarla damadın yanına gelir ve dizlerini kırarak elini öperdi. Sonra tekrar kapıya giderdi. Gelin bunu üç defa tekrarlarırdı. Üçüncü seferinde damat gelinin elini bırakmazdı ve üzerindeki *ferace marama*, duvağı çıkarırdı. En sonunda damatla gelin onlar için hazırlanmış yemeği yerlerdi (Karalezli, 1992: 238).

Düğün Sonrası Geleneği

Gerdek Çarşafı ve Kelin Körme

Güney Kıрым'da düğünün ertesi sabahı gelinin bakire olduğunu göstermek için gerdek çarşafını görme merasimi yapılırdı. En eski kaynaklara göre bu merasimde sabaha doğru gelinin yanına iki yengesi gelirdi. Yengeler geline yeni çamaşırlar getirirlerdi, karşılığında ise gelinin gerdek çarşafını veya bazı köylerde gömleğini alırlardı. Bu çarşaf önce kaynanaya gösterilirdi sonra ise gelinin annesine gönderilirdi (Dyaçenko, 2005: 198).

Daha geç dönemlerde ise düğün gecesinde *kiyev başı* veya sağdıç, gelinle damadın kapısına vurarak durumu yoklardı. Olumlu durumda gelinin annesine müjde verilirdi. Gelinin annesi bu müjde için müjde verene büyük parça et

verirdi. Bahçesaray'da ise olumlu haber üzerine erkek tarafı akrabalarına *közaydın köbete* 'gözaydın böreği' dağıtırdı (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 52).

Sabah erkenden ise düğün evine çalgıcılar gelir ve müzik çalarlardı (Kerim, 2006: 51). Damatla gelin onlar için özel hazırlanmış hamamda yıkanır. Hamamdan önce damatla gelinin misafirlere görünmesi uğursuzluk sayılırdı. Damatla gelinin hamamı esnasında kadın *ğudalar* gelinin gerdek çarşafını komşulara ve akrabalara gösterirlerdi. Bazı köylerde, bu amaç için *keliñçek* olarak adlandırılan özel gömlek kullanılırdı. Bu gömlek tepsilerde akrabalara gösterilirdi. Akrabalar geline vermek üzere, bu tepsiye para veya altın atarlardı. Gelinin anne babasına ise düğün günü güvey evine getirilen *ğuman yemişin* boğazına kırmızı kurdele bağlayarak geri gönderilirdi. Aksi durumda ise ortası delik *köbete* pişirilir ve gelinle birlikte baba evine gönderilirdi (Roslavtseva, 2003: 297).

Düğünden sonra yeni gelin erkek tarafının keyfine veya köyden köye değişen geleneğe bağlı olarak bazen birkaç gün, hafta, ay bazen de bir yıl boyunca evden çıkmazdı. Çubukçuzade'nin aktardıklarından XX. yüzyılın başında yeni gelinin düğünden sonra 40 gün dışarı çıkmadığını öğreniyoruz (1997: 31). Bu süre bittikten sonra *kelin körmeye* 'gelin görme' adında aileye yeni gelini gösterme ve tanıştırma merasimi düzenlenir. Bu merasim bazı köylerde *ğelin görüşmesi*, *köz aydın* olarak da adlandırılır (Kurtametova, https://kx.ru/scince/svadebnyy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/; 20/05/2022). XIX. yüzyılın ortasında *kelin körmeye* iki ayrı günde düzenlenirdi. Birinci günde kayınbaba bütün erkek akrabalarıyla gelini görmeye gelirdi. Misafirleri damat karşıladı ve onları oturttuktan sonra güzel giyinmiş gelini çıkarırdı. Damat gelinle birlikte ellerinde ikramlık içeceklerle önce kayınbabasının yanına gelirdi. Gelin kayınbabasının elini öperdi. Bu esnada damat bardağa içecek doldurdu. Gelin bu içeceği kayınbabasına uzatırdı. Kayınbaba gelini tebrik ederdi ve içeceği içtikten sonra ona *körmlük* 'görümlük' olarak adlandırılan hediye verirdi veya ne hediye ettiğini söylerdi. Bu durumda genellikle hediye büyükbaş veya küçükbaş hayvan olurdu. Bazen kayınbaba hediye olarak para veya altın verirdi. Bu durumda kayınbaba hediye tepsiye koyardı. Bu şekilde orada bulunan bütün erkek akrabalarının eli öpülürdü ve onlardan hediye alınırdı. Bundan sonra damatla gelin başka odaya gidip tekrar gelirdi. Damat ellerinde hediyelerle dolu tepsiyle geri dönerdi yanında ise gelin dururdu. Bu hediyeler önce kayınbabaya sonra ise bütün misafirlere dağıtılır, ardından tatlılar ve kahve ikram edilirdi. Yeni gelinin bu süre zarfında saygıdan ayakta kalması gerekirdi ve sadece ona sorulduğunda konuşabilirdi. Yeni gelinin kocasına ve erkek akrabalarına *siz* olarak hitap etmesi gerekirdi. İkinci gün gelinin yanına kaynana ve damadın kadın akrabaları gelirdi. Bu defa gelin kendisi misafirleri karşıladı ve önce onlardan hediye alırdı, sonra ise onlara hediye dağıtırdı. Burada gelin daha serbest ancak yine saygı çerçevesinde oturabilir ve konuşabilirdi. Bu iki ziyaretten sonra gelin erkek ailesine girmiş sayılırdı (Dyaçenko, 2005: 199).

Daha geç dönemde Yalta'nın köylerinde düğünün ertesi günü benzer merasimle yeni gelin erkek tarafının sadece

kadın akrabalarına gösterilirdi. Burada damadın arkadaşları, güneş doğarken müzik ve şarkılarla damadı uyandırır ve eğlenmeye götürürdü. Gelinin yanına ise kadın *ğudalar* gelirdi. *ğudalar* geline pahalı bir elbise giydirebilirler ve evi topladıktan sonra kaynana gelinin misafirleri ağırlamaya hazır olduğunu haber verirdi. Bir müddet sonra kaynana akraba ve tanıdıklarla gelin görmeye gelirdi. Misafirlerin arasında gelinin akrabaları da bulunabilirdi. Gelin misafirlerin karşısına üstünde *ğerace marama* ve başında duvakla (Karalezli, 1992: 238-239) veya bürümçükle (Roslavtseva, 2003: 299) örtülü bir şekilde iki taraftan ellerinden tutularak kaynananın yanına getirilirdi. Ardından çömelip önce kaynananın elini daha sonra orada bulunan diğer büyüklerin elini öperdi. Bundan sonra gelin misafirlerin bulunduğu odadan çıkarılırdı ve ayrı bir odada üzerindeki *ğerace marama* ve duvak çıkarılarak ikinci defa el öpmeye giderdi. İkinci el öpülmesinden sonra gelin kaynana ve onunla birlikte gelen kadınlara birer çadra hediye ederdi. Bundan sonra odaya bir tabak getirilirdi. Bu tabağın içine kaynana başta olmak üzere bütün misafirler hediye (*körmlük*) verirdi. Hediye olarak kaynana genellikle altın, diğer misafirler ise para verirdi. Misafirler onlara ikram edilen reçel ve birer fincan kahve içtikten sonra dağılırlardı. Misafirler dağıldıktan sonra damat gelirdi ve gelin tarafından gelen *ğudaların* ellerini öperdi. *ğudalar* damatla kahve içtikten sonra gelinin selamını iletmek için annesinin yanına giderdi (Karalezli, 1992: 238-239).

Güney Kırım'da düğün sonrası geleneği içerisinde gelin akrabalarının gelini ziyaret ettiği veya süpürge, çıkık gibi aletlerin gönderildiği görülür. Mesela Küçük Üzen'de düğünün üçüncü gününde gelini yoklamak amacıyla onun büyük ağabeyleri ve ablaları gelerek mahsus hazırlanmış süpürgeyi getirirlerdi. Damat, bu misafirlere koyun keser ve akşama kadar ziyafet verirdi (Kerim, 2006: 51) (Akim Abduvaliyev, Kişisel Görüşme, 11 Nisan 2022). Bahçesaray'da ise düğünden bir hafta sonra gelinin anne babası geline *ğrete* adında çıkık gönderirdi (Bonç-Osmolovskiy, 1926: 52).

Sonuç

Bu çalışmada Güney bölgesi Kırım Tatar Türklerinin eski zamana ait düğün evlilik türleri, düğün öncesi, düğün, düğün sonrası geleneği ve merasimleri ele alınmıştır. XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başında yazılan kaynaklar, kaynak kişiler ve kendi gözlemlerimize dayanarak Kırım'ın bu yöresinin düğün geleneklerinin merasimleri ve bu merasimlerle alakalı terminolojinin büyük bir kısmının Eski Türklerin göçebe hayatlarının mevcut dönemin hayatına adapte edilmesi, bir kısmının ise İslamiyet'in etkisiyle geliştiği söylenebilir. Güney Kırım'ın düğün gelenekleri, bir taraftan kötü ruhları (cin) şaşırtmak, uzaklaştırmak, korkutmak, iyi ruhları ise memnun etmek, kızdırmamak ve saygı göstermek için yapılan çeşitli oyunlar ve merasimler eski Türk inanç sisteminin izlerini taşıırken diğer taraftan kına yakma ve nikâh kıyma gibi merasimler İslamiyet'in izlerini taşımaktadır. Yeni sentezle bu bölgenin hayatına adapte edilen bu merasim ve uygulamaların temel amacı evlenenlere mutluluk ve bereket getirmesini, soyunun

sürdürmesini sağlamak; düğün törenini ve yeni kurulan aileyi her türlü kötülük ve olumsuzluklardan korumaktır.

Extended Summary

Establishing a family and continuing its lineage is considered one of the most important values of the Turks today, as it was in the past. For this reason, the marriage ceremony, as one of the basic elements of Turkish culture, has a great effect on keeping national values and language alive. However, various events experienced by the people in the historical process may cause their cultural values to be forgotten or to be influenced by foreign cultures. This situation poses a great danger to the Turkish tribes, who have been under the influence of the Russian and other sovereign states for a long time. The cultures and wedding traditions of the Turkish tribes, which have problems in keeping the national values alive due to the various practices of the sovereign states, are about to be forgotten today. The development of today's technology is also of great importance in the loss of cultural values. It is very important to record the various events of the culture in order to ensure that ancient traditions are not forgotten in this environment.

In this study, information was given about the Crimean Tatars living in the coastal region of the Black Sea, extending from Balaklava to Kefe in the south of the Crimean peninsula, and the marriage types of the people of this region, the pre-wedding tradition, the wedding tradition, the post-wedding tradition and ceremonies are determined. At the end of our study, the terminology determined in the traditions and ceremonies of the wedding is given.

The people of this region, called the Yalıboylu in the Crimea, were formed by the fusion of the Oghuz tribes and the Greek, Genoese and Caucasian peoples who became Turkish during the Crimean Khanate. The influence of the Oghuz tribes on this region started in the XIII. century and gradually increased with the subordination of the Crimean Khanate to the Ottoman State in the XV. century.

Based on the sources, source persons and our own observations written in the XIX. century and the beginning of the XX. century, it has been determined that marriage types such as foreign marriage, internal marriage, arranged method, seeing and admiring method, bridegroom living in his wife's parents' house are practiced in this region of Crimea. It has been observed that the types of marriage such as cradle notch, abduction, levirate and polygamy, which are seen in other Turkish tribes, do not exist in the Southern Crimean Tatars. Starting from the XIX. century, these types of marriages started to disappear gradually and were completely forgotten towards the middle of the XX. century.

The wedding tradition of the Southern Crimean Tatars begins with going to a wedding and asking for a girl, and continues with the desponsage, give gold jewellery engagement (agir nisan), a traditional folk dance (agirlik), henna toy feast/engagement toy feast (cegez toy feast, girl toy feast girls' cıyın /meeting), and the yuken toy feast

(nuptials, bringing the bride to the groom's house, Kyiv shave, cegez house, groom's meeting with the bride) and is completed with the ceremonies of showing the nuptial sheet and seeing the new bride after the wedding. Among these main ceremonies, there are also smaller ceremonies related to körüş/körünüş, çirah telleme, nahil, zelif, and ikil ket şorba. In addition, symbolic gifting with deep meanings in these ceremonies (doğuzlama, ağırlık, yüz yastığı / habar, toprak bastı magraması, kuman yemiş, yağlık / yavluğ, körimlik) and giving various tips (sölemlik, ballıh) is of great importance.

It has been seen that most of the wedding traditions of South Crimea and the terminology related to these ceremonies are adapted from the old Turkish nomadic life, and some of them have been developed under the influence of Islam. The wedding traditions of this region, on the one hand, carry the traces of the old Turkish belief system, with various games, ceremonies and ceremonies related to the cult of ancestors performed to surprise, drive away, frighten evil spirits, and to please, not anger and show respect to good spirits. On the other hand, traces of Islam can be seen in ceremonies such as apply henna and wedding ceremony. The main purpose of these ceremonies and practices, which have been adapted to the life of this region with a new synthesis, is to bring happiness and abundance to those who get married, and to ensure that their lineage continues; is to protect the wedding ceremony and the newly established family from all kinds of evil and negativity.

The wedding ceremonies of the Southern Crimea appear with many common ceremonies and terminologies with the Oghuz tribes and especially with the Anatolian Turks due to geographical proximity. Arranged marriage, asking for a girl, desponsage, engagement, dowry laying, henna night, groom's shaving, seeing the bride, tying the bride's sash, giving the bride price, throw something out, covering the bride's face, ceremonies related to cutting some hair of the bride, and wedding terms such as gelin, sağdıç, ağırlık, elçi, nişan, nişanlı, cegez, görümlük are largely common with Anatolia.

While the wedding traditions of Southern Crimea share common features with Anatolian Turks, it is seen that they share common features with Kipchak tribes on the other hand. The absence of consanguineous marriage, covering the bride with a curtain during the wedding, ceremonies such as toy feast praying, dowry house, and terms such as kiyev, kuda, kudalık, tokuzlama, qalım, pencere var, toy duası, köşege, kiyev başı are similar to other Kipchak tribes.

Kaynaklar

- Abyamitova, L. (2008). Simvolickekiye aspektı natsional'nogo krimskotatarskogo kostyuma v svadebnom obryade. *Harodna tvorçist ta etnografiya*, no. 1, 24-31.
- Bonç-Osmolovskiy, G. (1926). Braçniye obryadı tatar gornogo Krıma. *İzvestiya gosudarstvennogo russkogo geografiçeskogo obsşestva*, Red. V. Komarov, T. 58, V. 1, Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoye izdatelstvo, 22-63.

- Bonç-Osmolovskiy, G. (2005). Krımskiye Tatarı. *Krımskiye tatarı*, Simferopol': Dolya, 82-123.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press = EDPT.
- Çubukçuzade, S. K. (1997). Kırım Dügünleri. *Emel*, haz. Ayşe Gençkol, S. 217, 28-32.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın.
- Doerfer, G. (1963). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen: unter besonderer Berücksichtigung älterer Neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit I*, Weisbaden: Franz-Steiner = TMEN.
- Durbilmez, B. (2007). Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeçiliği. *Millî Folklor*, 10/76, 177-190.
- Dyaçenko, P. (2005). Svadebnıye obryadı krımskih tatar. *Krımskiye Tatarı*, Simferopol': Dolya, 187-203.
- Er, E. (2021). Kırım Hanlığı'nın Rus ve Lehistan-Litvanya Devletlerinden Yıllık Tahsil Ettiği Vergi: Hazîne. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 3 (Eylül 2021), 325-357.
- İnalçık, H. (2002). Kırım. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara: İslâm Araştırmaları Merkezi, 447-449.
- Karalezli, H. (1992). Starinnıy obıçay tatarskogo zaruçeniya i svadbi v derevnyah: Dereköy, Ay-vasıl' i Autka Yaltinskogo rayona. *Zabveniyu ne podlejit*, Kazan': Tatarskoye knijnoye izdatel'stvo, 227-239.
- Kerim, Y. (2006). *Küçük Üzen Tarih Etnografiya*, Akmesic: Dolya.
- Kırbaç, S. (2012). *Kırım-Tatar Atasözleri*, İstanbul: Doğu.
- Kincses-Nagy, É. (2020). Nine Gifts. *Ottomans-Crimea-Jochids: Stusies in Honour of Méria Ivanics* (Edited by István ZIMONYI). Szeged.
- Kuftin, B. (1992). Yujnoberejniye tatarı Krıma. *Zabveniyu ne podlejit*, Kazan': Tatarskoye knijnoye izdatel'stvo, 239-250.
- Kurtametova, F. Svadebnıy obryad krımskih tatar Kubani, *Materiali fol'klorno-etnografiçeskikh ekspeditsiy ot dela traditsionnih natsional'nih kul'tur KNMTS NT i Otdela folkloru i etnografii TSNK GBNTUK KK "Kubanskiy kazaçiy hor" 1989-1995 gg.* https://kx.ru/scince/svadebnıy_obryad_krymskikh_tatar_kubani/ (Erişim Tarihi 20/05/2022).
- Roslavtseva L. (2003). Sem'ya. *Tyurkskiye narodu Krıma*, Moskva: Nauka, 286-302.
- Şerfedinov, Y. (1978). *Zvuçit kaytarma*, Taşkent: Gafur Gulam.
- Türkçe Sözlük*. (2011). haz. Şükrü Halûk Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu = TS.
- Yefetov S., Filanenko V. (1927). Pesni krımskih tatar, *İzvestiya tavrıçeskogo obşestva istorii, arheologii i etnografii*, T. 58, Simferopol': Krimpoligrafrest, 69-84.
- Vozgrin, V. (1992). *İstoriçeskiye sudbi krımskih tatar*, Moskva: Misl.

Kısaltmalar

- Ar. : Arapça
- EDPT : Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- haz. : Hazırlayan
- Mo. : Moğolca
- OT. : Ortak Türkçe
- Tü.: : Türkçe
- TMEN: : Doerfer, G. (1963). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen: unter besonderer Berücksichtigung älterer Neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit II*, Weisbaden: Franz-Steiner.
- TS: : *Türkçe Sözlük* (2011), haz. Şükrü Halûk Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu.